

A. J. MELA.

Aukusti Juhana Mela (Malmberg) syntyi Kuopiossa maaliskuun 8 p:nä 1846. Hän tuli päätoimeensa suomalaisen normaalityseon lehtoriksi vuonna 1888 ja oli siinä kuolemaansa (3/2 1904) saakka.

Ennen hänen aikojaan oli luonnonhistorian ja maantieteen opetus koluissamme varsin takapajulla. Oppikirjat olivat heikkoja ja useassa tapauksessa olivat opettajavoimatkin heikkoja. Tämä johtui pääasiallisesti siitä, että monessa tapauksessa näiden aineiden opetus oli annettu toisten aineiden opettajille lisätunneiksi. Niinpä opetti useammin matematiikan opettaja luonnonhistoriaa ja historian opettaja maantiedettä. Ehken useasti oli niin, että näillä opettajilla opetuksen pohjaksi ei ollut muita tietoja kuin ne, mitkä heillä kouluajalta mahdollisesti oli säilynyt. Samoin oli näiden aineiden valvonta normaalityseossa ja kouluhallituksessakin uskottu toisia aineita edustavien miesten käsiin.

Yliopistossamme olivat asiat melkein samalla kannalla. Sen jälkeen kuin William Nylander oli saanut vuosisadan puolivälissä lyhkäsen kukoistusajan syntymään, oli luonnontieteellinen tutkimus vajonnut maassamme muutamaksi vuosikymmeneksi hyvin vähän hedelmää tuottavaksi, etupäässä systemaattiseksi työskentelyksi.

Päättäneen vuosisadan loppupuolella koitti kuitenkin yliopistossamme luonnontieteille uusi aika. Tutkimus syveni ja tuli monipuolisemmaksi ja maantiedekin sai ensimmäiset omat edustajansa.

Ei viipynyt kauan ennen kuin tämä raikkaampi suunta alkoi tuntua koulunkin alalla ja se on lehtori A. J. Mela, jota

ensimmäisenä saamme kiittää siitä. Hän joutui suomalaisen normaalilyseon palvelukseen, ei tosin näiden aineiden yliopettajaksi, vaan ainoastaan lehtoriksi, mutta siitä huolimatta hänen vaikutuksensa luonnonhistorian ja maantieteen opetukseen on aivan käänteentekevä. Hän kirjoitti sarjan uusia suomenkielisiä oppikirjoja, hän herätti senaikuisissa auskultanteissa ihmeellisen harrastuksen luonnontieteen opettamiseen, hän oli mukana perustamassa Vanamo-seuraa ja Luonnon Ystävä-aikakauskirjaa ja tuli näiden molempien varsinaiseksi sieluksi. Tosin hänen oppikirjojensa metodi ei nyt enää vastaa ajan vaatimuksia, mutta silloin kun ne ilmestyivät, olivat kirjat juuri sellaisia, mitä sillä hetkellä tarvittiin. Muistamme hyvin v. Linnén esiintymisen 200 vuotta sitten. Vaikka hänkään ei oikeastaan opettanut mitään varsinaista uutta, osasi hän esittää kuitenkin tietonsa siten, että hänen opetuksellaan oli tavaton hedelmöittävä vaikutus koko luonnontieteelliselle harrastukselle. Mieleni tekisi sanoa, että Melalla oli samanlainen merkitys Suomen, varsinkin Suomen suomalaisten koulujen luonnontieteen opetukselle. Hänen ympärilleen kertyi nuoria lahjakkaita luonnontieteen opettajia, jotka veivät hänen ajatuksiaan eteenpäin ja kohta alkoi ilmestyä kouluihimme luonnontieteen opettajiksi miehiä, jotka olivat valinneet juuri nämä aineet pääaineikseen. Oli onni, että näiden joukossa oli monta etevää pedagogia, jotka saivat taidollaan ja persoonallisuudellaan aineensa arvon kohoamaan sekä opettajatoveriensa että suuren yleisönkin silmissä.

Niistä opettajista, jotka näin tulivat edistämään luonnonhistorian arvoa koulun oppiaineena oli monta normaalilyseon entistä oppilasta, siis Melan omaa oppilasta, mutta oli muualtakin tulleita. Kaikki nämä kokoontuivat ylioppilasaikoinaan Vanamon kokouksiin. Tästä seurasta tuli se yhdysside, joka liitti tämän polven luonnontutkijat yhteen yhteistä asiaa ajamaan ja ystävyysyden siteillä, jotka kestävät varmastikin koko elämän ajan. Monet heistä jäivät yliopistoon, mutta useat siirtyivät suoritettuaan tutkintonsa

opettajiksi eri kaupunkien kouluihin. Sekä Vanamon kokouksissa, että kokouksien väliaikoina tapahtuvassa työssä, joka tarkoitti suomenkielisen luonnontieteellisen kirjallisuuden rikastuttamista, oli lehtori Mela sieluna ja koossa pitävänä voimana. Yksi kaikkein tärkeimpiä tällaisia töitä oli suomalaisen luonnontieteellisen tiedesanaston luominen. Olihan tällä työalalla jo aikaisemminkin työskennelty. Mainitakoon vain nimet Elias Lönnrot ja samoin Mela, mutta tämä työ sai laajuutta ja syvyyttä vasta sitten, kun Vanamo-seura syntyi ja ryhtyi toden teolla sitä ajamaan. Seurassa oli monta suomalaisseuduilta tullutta ylioppilasta, jotka hallitsivat suomen kieltä ehken paremmin kuin helsinkiläiset ja lisäksi oli tähän sanastotyöhön saatu yliopiston nuorempien tiedemiesten piiristä johtajavoimia. Työntekijät oli jaettu pienempiin jaostoihin, jotka suorittivat valmistavan työn. Yhteiskokouksissa arvosteltiin ja hyväksyttiin tai hylättiin ehdotukset lopullisesti. Tämä sanastotyö, jossa Melalla epäilemättä oli suurin ansio, on ollut myöhemmän luonnontieteellisen kirjallisuuden perustana. Nykypolvelle on varmaankin vaikeata ymmärtää silloisia kielioloja. Asian selvittämiseksi mainitsen seuraavan tositapauksen. Eräässä pienessä Savon kaupungissa alkoi yleinen mielipide vaatia, että kaupungissa olevan tyttökoulun opetuskieli oli muutettava suomen kieleksi. Tätä vastusti mainitun koulun johtajatar sillä omasta mielestään kumoamattomalla perustelulla, että opetuskielen muuttaminen on jo yksistään mahdoton siitä syystä, että eihän kukaan ajatteleva ihminen voi vaatia, että anatomiaa (= luonnontiedettä) voisi opettaa suomenkielellä. Tällöin jäisi joka tapauksessa joku aine opetettavaksi ruotsinkielellä. Jotenkin näistä ajoista — nyt jo yli kolmekymmentä vuotta — olen opettanut luonnontieteitä ja juuri suomenkielellä ja se on käynyt varsin hyvin päinsä kielen puolesta. Meidän aikana ei kukaan uskaltaisi epäilläkään suomenkielen sopivaisuutta opetuskieleksi Suomen kouluissa. Muistakaamme kiitollisuudella niitä miehiä, jotka tällaisen raivaustyön ovat tehneet ja nykyajan työs-

kentelyä sen kautta niin paljon helpottaneet. Ja Mela on silloin ensimmäisenä muistettava.

Luonnontieteen opetuksen nousuun on epäilemättä hyvin suuresti vaikuttanut lehtori, sittemmin kouluneuvos E. J. Buddén — nykyään vielä elävien tässä suhteessa ansiotuneiden nimet jätän mainitsematta —. Buddén, jonka opin tuntemaan jo opettajanani koulussa, on monta kertaa sanonut minulle, että hänkin, joka oli Melaa vaan vähän nuorempi, sai innostuksensa ja harrastuksensa luonnontieteen opetukseen juuri Melalta. Hän joutui aivan sattumalta Melan sijaiseksi Ouluun ja silloin katkesivat häneltä samoin kuin aikaisemmin Palmenilta ja Melalta lääketieteelliset opinnot ja hänestä tuli luonnontieteilijä. Luonnontieteelle on varmasti ollut suuri onni, että nämä kolme miestä saatiin luonnontieteellisen harrastuksen uranuurtajiksi, yksi yliopistoon, toinen kouluhallitukseen ja kolmas normaalilyseoon. Varsinkin sitten kuin Buddén tuli kouluhallitukseen ja hänen mielipiteensä ja toimintansa tuli vaikuttamaan tähän keskusrivastoon, oli hänellä tietysti paljon suuremmat mahdollisuudet kuin opettajana toteuttaa ja suuresti kehittää näitä nuoruuden ystävältänsä saamiaan aatteita.

Melan oppikirjoja, varsinkin kasvioppia, on paljon moitittu liian kaavamaisiksi ja että ne tappoivat kaiken elämän koko opetuksesta. Omasta kokemuksesta senaikaisena oppilaana voin kuitenkin vakuuttaa, että taitavan opettajan käsissä tästäkin metodikasta voi syntyä elävä opetus, joka käsitteli elollisen maailman säännönmukaisuutta ja joka loi oppilaan mieleen niin vankan muoto-opillisen perustan, että siitä vieläkin on ollut minulle suurta hyötyä kasviopin opettajana. Olen monta kertaa ajatellut ja asiaa suuresti epäillyt, olenko minä käyttäen näitä uudempia metodeja päässyt likimainkaan samanlaisiin tuloksiin.

Samoin Melakin omassa opetuksessaan kykeni luomaan siihen sellaisen elämän, että kiitollisina hänen entiset oppilaansa sitä vieläkin muistelevat. Tosinhan löytyy toisenlaisiakin arvosteluja ja emmehän missään asiassa koskaan

pääse täydelliseen yksimielisyyteen. Niinpä Melan hautajais-tilaisuudessa koulun rehtori pitäessään muistopuhetta vainajalle eksyi puhumaan aivan liian paljon heidän eriävistä käsityksistään kasvatusta ja opetusopin ongelmista. Ihmetellen me nuoret kuuntelimme puhetta tällaisessa juhlatilaisuudessa, jossa toinen ei voinut mielipiteitään puolustaa. Kohta tämän jälkeen ilmestyikin lehtiin Melan entisten oppilaiden allekirjoittamana hänestä opettajana ja kasvattajana kuvaus, joka uhkui lämmintä myötätuntoa ja kiitollisuutta opettajalle, joka tarvitsematta ylläpitää kovaa kuria luokalla, kuitenkin joka hetki hallitsi oppilaitaan ja sai oppilaansa innostumaan aineeseensa ja harrastamaan sitä paljon yli koulun kurssin.

Viimeinen muistoni Melasta jäi hyvin kauniiksi. Vanamo painatti juuri silloin professori Elfvingin kasvioppia; silloisissa oloissa varsin huomattava yritys. Mela oli Vanamon puheenjohtaja ja minä seuran rahastonhoitaja ja näin ollen tulimme useammin kuin aikaisemmin tämän painatustyön johdosta kosketukseen keskenämme. Olin viemässä rahaa tätä tarkoitusta varten Melalle ja kun olimme tämän asian selvitelleet, kääntyi puhelu läheisempiin, henkilökohtaisempiin asioihin. Hän kysyi, olinko nähnyt hänen kasvattipoikaansa, joka silloin useampaan päivään ei ollut käynyt kotona. En ollut nähnyt. — Katsellessamme kasveja, seurustellessamme hänen kesyjien lintujensa kanssa, jotka aivan vapaasti saivat lennellä kaikissa huoneissa ja jotka tepastelivat kirjoituspöydällä Melan kirjoitellessa, tai hypähtelivät hänen kädelleen tai olkapäälleen, puhkesi ikään kuin syvänä huokauksena Melan sydäimestä: »Niin, niin, ihmiset ovat hylänneet minut, minun kasvattipoikani on minut jättänyt ja viertää nyt maailmalla, mutta nämä pikku linnut ne ovat minun ystäviäni, ne eivät minua hylkää. Katso, miten ne minua rakastavat.» Ja kottarainen lensi hänen kädelleen ja siitä vähän ylemmäs ja otti huulien väliin asetettuja siemeniä.

Kun läksin pois, viivähdin vielä hetken eteisessä. Palmulehväisen salin kautta näin Melan seisovan työhuoneensa

pöydän ääressä juttelemassa ja hyväilemässä siivekkäitä pikku ystäviään, jotka suurella luottamuksella suhtautuivat häneen. Akkunasta lankesi valo hänen kasvoilleen, mutta kauniimpana, ikäänkuin sädehtien levisi hänen ympärilleen sisäinen kirkastus. Hän ajatteli varmastikin kauniita ajatuksia. En tätä kuvaa koskaan unhot.

Pari päivää tämän jälkeen sain kuulla, että lämmin sydän oli lakannut sykkimästä, että henkilö, joka oli kyntänyt syvän vaon suomalaisen kulttuurityön vainioilla, oli muuttanut sinne, josta ei paluuta ole.

Kurt H. Enwald.

Ensi kerran näin A. J. Melan syyslukukauden alussa 1893, jolloin tulin oppilaaksi Suom. normaalilyseoon 4. luokalle. Mela oli silloin tämän luokan valvoja ja seurasi meitä VI luokan loppuun, jolloin luonnonhistorian luku päättyi.

Mela oli silloin keskipituinen, arviolta n. 175 cm, ver-raten tanakka ja harteava, mutta ei lihava sanan varsinaisessa merkityksessä. Ryhti oli verraten hyvä joskin enemmän luku- kuin urheilumiehen; silmään pisti, että hän käveli varpaat suoraan eteenpäin, ehkä vähän sisäänkin päin, lyhyt niska vähän kumarassa. Astunta oli siihen aikaan vielä yleensä rientävää. Rinta oli ehkä matala ja vatsaa oli jonkin verran, mutta ei kuitenkaan enempää kuin että sen juuri alituisen tarkasteleva oppilas huomasi. Iho oli verraten tumma, tukka ja parta tumman ruskeat. Melan piirteet näkyvät valokuvista, mutta lisätä täytyy, että nenä oli verraten lihakas ja sen nipukan pinnassa oli paljon laajentuneita laskimoita, niin että siinä oli sinertävä vivahdus. Mela käytti pitkää tukkaa, joka oli kammattu otsalta suoraan taakse niskaan asti, hänellä oli heikonlaiset viikset ja jonkinlainen pieni pukinparta. Kun hän kumartui eteenpäin, valahti pitkä tukka usein hänen silmilleen, mistä hän sen luonteenomaisella kädenliikkeellä heilautti takaisin pai-